E. Literární humor

1. Humor v literatuře: teoretický a vývojový přehled / 2. Jaroslav Hašek a jeho dobrý voják Švejk / 3. Josef Váchal a jeho Krvavý román / 4. Betty Macdonaldová: Vejce a já / 5. Zdeněk Jirotka: Saturnin / 6. Eugène Ionesco a absurdní drama / 7. Timur Vermes: Už je tady zas

Vybíráme-li si knížku nebo film, pak sázka na humorný obsah bývá spolehlivá. Komedie prostě táhnou. Dokonce se zdá, že humor je spojen s lehkým, myšlenkově nenáročným obsahem, který si vždycky najde dostatek příznivců. Ale znamená to opravdu, že humor osvobozuje od skutečných problémů a znepokojivých otázek? Vždyť už Karel Čapek tvrdil, že humor je solí života a kdo je jím dobře prosolen, uchovává se dlouho čerstvý. Podívejme se tedy, zda humor není přece jen také docela vážná záležitost.

1. Humor v literatuře: teoretický a vývojový přehled

1-A1 Proč je důležité se smát; 1-A2 Komično a jeho druhy; 1-A3 Humorná díla ve starší literatuře; 1-A4 Literární humor v klasické literatuře 19. století; 1-A5 Místo humoru ve světové beletrii 20. a 21. století; 1-A6 Český humor v moderní literatuře.

1-A1 Proč je důležité se smát

K důležitým lidským reakcím patří **smích.** Podněty k němu mohou být různého původu. Nebude nás ovšem zajímat smích ze zlomyslnosti ani bolestný úsměv. Soustředíme se na smích mající povahu **estetického hodnocení.** Takový smích reaguje na kategorii **komična;** člověk se tedy tohoto smíchu dopouští tehdy, pokud nějakou skutečnost hodnotí jako komickou (řec. *komos* / κωμος = *veselý průvod, veselá hostina, hody;* viz pojem *komedie*). Podstatou komična je pobavený údiv nad tím, že skutečnost překvapivě neodpovídá očekávané, ideální kvalitě. Důležitý je náš praktický odstup od hodnocené skutečnosti: např. nedostatečně vybavená chata v přírodě bude na nás působit komicky patrně pouze tehdy, když nebudeme na jejím vybavení životně závislí.

Jako synonymum k pojmu *komično* se často používá výraz ***humor*** (lat. *vlhkost, vláha*); význam obou slov se zcela nepřekrývá, ale i my je budeme jako synonymní často používat.

Samozřejmě se tu nemůžeme podrobněji věnovat řadě **kladných vlivů,** které **má smích na lidský organismus** po tělesné i duševní stránce. Smích nám také přináší nadhled nad aktuálními problémy, pomáhá nám překonávat nesnáze a společné humorné zážitky upevňují přátelské i partnerské vztahy.

1-A2 Komično a jeho druhy

Uvádíme jeden z možných klasifikačních přehledů komična, ovšem existuje řada uměleckých děl, která se nacházejí na hranici mezi těmito níže uvedenými skupinami.

1. Humor („bez přívlastku“): je založen na chápavém, laskavém a shovívavém nadhledu vůči nedostatkům skutečnosti. Příklady: *William Shakespeare: Veselé paničky windsorské; Karel Poláček: Bylo nás pět; Zdeněk Jirotka: Saturnin; David Lodge: Hostující profesoři.*

2. Satira: výsměšná, nemilosrdná kritika společenských nedostatků, zejména obecného stavu morálky nebo aktuální politické a společenské situace. *Nikolaj Vasiljevič Gogol: Revizor; Jaroslav Hašek: Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války.*

3. Parodie: umělecké dílo (zejména literární nebo filmové), které komicky napodobuje, a tím často zlehčuje či naopak objevně interpretuje dílo jiné, obecně známé, přičemž je zachována původní forma a změněn původní obsah. *Josef Váchal: Krvavý román; Jiří Brdečka: Limonádový Joe.*

4. Travestie: umělecké dílo (zejména literární nebo filmové), které komicky napodobuje, a tím často zlehčuje či naopak objevně interpretuje dílo jiné, které se těší velké společenské úctě, přičemž

je zachován původní obsah a je změněna forma. *Mastičkář; Monty Python* [monti paiΘən]: *Život Briana* [braiəna].

5. Groteska: komično založené na velmi příkrém, ztřeštěném až krutém rozporu mezi očekáváním a skutečností. *Alfred Jarry* [žari]: *Král Ubu.*

6. Tragikomedie: drama, v němž se plynule prolínají tragické a komické prvky, ovšem často je postaven do kontrastu většinově tragický průběh děje s komickým závěrem či naopak. *William Shakespeare: Kupec benátský.*

7. Nadsázka (hyperbola): význam vyjadřované skutečnosti je posílen zveličením: to může mít komický účinek, ale ne vždy. *Nadsázka je považována za druh metonymie.*

8. Ironie: negativní hodnocení prostřednictvím pozitivního vyjádření, přičemž výsledný účinek má povahu hořkého humoru; v epice se někdy vyskytuje vypravěčova sebeironie (sokratovská ironie). *Ironie je považována za druh metafory.*

9. Sarkasmus: zesílená, vyhrocená ironie, dotýká se vážných otázek života a smrti apod.

10. Karikatura: komicky záměrně deformovaný obraz především nějaké postavy, kdy jsou její negativní charakterové (i související vzhledové) rysy zveličeny.

11. Absurdita: zdánlivě nelogické, avšak interpretačně objevné sloučení motivů, které se v běžném chápání skutečnosti zdají neslučitelné.

12. Černý humor: komické zpochybnění hodnot považovaných za existenčně nezbytné.

13. Anglický humor: druh humoru typický pro anglické (méně již americké) prostředí a založený na understatementu [ˌandəˈsteitməntu] („podhánění“), tedy klidném, odtažitém, avšak výstižném hodnocení či komentování dramatických situací.

14. Český humor: druh humoru příznačný pro českou plebejsky skeptickou společnost, vyznačuje se nedůvěrou k autoritám a velkým idejím, protože za nimi – často oprávněně – vidí jen přízemní a sobecké zájmy.

1-A3 Humorná díla ve starší literatuře

Pomineme-li **prvky humoru** např. v ***Eposu o Gilgamešovi*** (groteskní momenty v Enkiduově zápase s býkem), v Homérově ***Íliadě*** (kverulant Thersítés, chvástavý Paris) nebo v ***Bibli*** (Sk 2, 5 – 15 aj.), humorná díla najdeme již v antice. Starořecký dramatik **Aristofanés** (kolem 400 př. Kr.) parodicky zesměšnil Peloponnéskou válku (mezi bloky řeckých městských států vedenými Athénami a Spartou) v komedii ***Lýsistraté*** (ukončit válku donutí Athéňany a Sparťany na hrdinčin popud společně athénské a spartské ženy, neboť jim vadí, že během dlouhých bojů nemají doma své muže).

Nejpopulárnějším starořímským autorem komedií zůstává **Titus Maccius** [makcius**] Plautus** (kolem r. 200 př. Kr.): jeho ***Komedie o hrnci*** se stala inspirací pro Molièrova Lakomce.

V císařském Římě se velké oblibě těšila humorná poezie. V ní vynikali ***epigramatik*** **Marcus Valerius Martialis** [marcijális] (1. století po Kr.) a ***satirik*** **Decimus Iunius Iuvenalis** (kolem 100 po Kr.).

Ve **středověku** se prostor pro humorná vyjádření zvětšil s diferenciací společnosti v důsledku rozvoje měst, obecné vzdělanosti a slovesné tvorby v národních jazycích, tedy především v pozdním středověku (14. – 15. století).

Česká literatura – rozumí se, že již v češtině – tu vyprodukovala několik význačných, byť anonymních děl. V polovině 14. století vzniklo a na více místech se úspěšně jako pouliční divadlo hrálo travestické drama ***Mastičkář*** s groteskními i satirickými prvky: obracelo se jak proti

podvodným kramářům, tak proti vlivnému kněžstvu.

Z konce 14. století pochází satirická báseň ***Podkoní a žák:*** vypravěč sedí v hospodě a sleduje spor podkoního a univerzitního studenta o to, kdo z nich si žije lépe. Oba chlubně popisují svou profesi, ale nechtěně tak prozrazují, že oba žijí stejně nuzně; hádka (imitující univerzitní disputaci) skončí rvačkou, která svědčí o bezvýchodnosti postavení obou aktérů.

Další satiry z městského prostředí tvoří část sborníku nazývaného ***Hradecký rukopis.***

Velký prostor získal literární humor v **renesanční době,** libující si v realistickém zobrazování běžného života. Vtip a duchaplnost, svědčící o pronikavosti a pohotovosti lidského intelektu najdeme v mnoha dílech. Mezi výslovně humornými knihami vyniká francouzský pětidílný román **Françoise Rabelaise** [fransoaze rableze] (konec 15. století – 1553) ***Gargantua a Pantagruel*** [gargantya a pantagryel] o královské rodině obrů: dílo – někdy považované za první román vůbec – je satirou na rytířské romány a na renesanční až živočišné požitkářství.

Komedie tvoří jeden ze 4 oddílů dramatické tvorby Angličana **Wiliama Shakespeara** (1564 – 1616), ovšem jsou v nich i vážné tóny (***Kupec benátský***), přičemž v Shakespearových tragédiích zase najdeme duchaplný vtip (když ***Hamlet*** předstírá duševní vyšinutí, aby snáze odhalil vraha svého otce, stává se až sarkastickým komentátorem okolního dění). Jako nejhumornější Shakespearovy komedie bývají nejčastěji zmiňovány ***Sen noci svatojánské*** a ***Veselé paničky windsorské:*** ve druhé z těchto her vystupuje renesanční bonviván rytíř John Falstaff [džon fo:lsta:, *počeštěně* falstaf], někdy považovaný za nejvydařenější Shakespearovu komickou postavu (objevil se již v historickém dramatu *Jindřich IV.;* hru se zřetelem k charakterovému počeštění Falstaffa upravil ve 20. století Jan Werich).

Cervantesův román na pomezí renesance a manýrismu ***Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*** (1605 – 1615) začal jako parodie na rytířské romány, ale záhy se stal vážným dílem o omezených schopnostech člověka naplňovat své sny a měnit svět k lepšímu. Zřetelné satirické rysy má i **Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*** (rkp 1630).

Dramatický historický vývoj 17. – 18. století dal vzniknout literárním postavám tragikomických idealistů, kteří za cenu velké osobní deziluze zjišťují, že reálný život je na hony vzdálen mravoučným radám: jsou to **barokní *Dobrodružný Simplicius Simplicissimus*** (autor Němec **Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen,** asi 1622 – 1676) a **osvícensko-klasicistní *Candide*** [kandyd] (autor Francouz **Voltaire,** 1694 - 1778). Ovšem největším humoristou této doby je francouzský dramatik **Molière** (1622 – 1673): komedie ***Lakomec, Tartuffe*** [tartyf], ***Zdravý nemocný,*** relativně vážný ***Misantrop***.

Potřebu duchaplného vtipu naplňovaly v **klasicismu** také oblíbené ***bajky:*** do veršované podoby je (mj. na základě starověkých předloh připisovaných řeckému Ezopovi) převedli Francouz **Jean de La Fontaine** [žan də lafonten] (1621 – 1695) a Rus **Ivan Andrejevič Krylov** (asi 1769 – 1844).

Mezi prvními díly náležejícími k realismu jako literárnímu směru najdeme **Swiftovy** satirické ***Gulliverovy cesty*** (1726): na trosečnických příbězích titulního hrdiny ve vzdálených zemích s bizarním obyvatelstvem Swift ukazuje z neobvyklých úhlů anglickou společnost své doby. O sto let později **Jane Austenová** (1775 – 1817) dovedla za využití duchaplného humoru k vrcholu anglický oblíbený žánr rodinného románu (***Pýcha a předsudek, Mansfieldské panství, Opatství Northanger***).

1-A4 Literární humor v klasické literatuře 19. století

Literární humor v **romantismu** je založen na výlučnosti témat i na individualistické pozici postav: patrně nejznámějšími příklady tu jsou některé povídky **Edgara Allana Poea** (1809 – 1849):

Muž, který se rozpadl, Na slovíčko s mumií, O šizení jakožto exaktní vědě… V českém romantismu najdeme hořký úsměv u **Karla Hynka Máchy** (1810 – 1836) (***1. intermezzo*** v ***Máji***), zatímco humorné pasáže ve ***Strakonickém dudákovi*** od **Josefa Kajetána Tyla** (1808 – 1856) se poněkud přibližují spíše kultuře středoevropského přechodného slohu **biedermeieru.**

Obzvlášť širokým prostorem pro uplatňování literárního humoru se stal **klasický realismus 19. století** (nepochybně to souvisí mj. s tím, že realismus je v dějinách literatury prvním slohem, v němž kvantitativně próza dominuje nad poezií). Najdeme tu vysloveně **humoristické knihy** sloužící k pobavení nejširších vrstev čtenářů (Angličan **Charles Dickens,** 1812 – 1870: ***Kronika Pickwickova klubu;*** Francouz **Gustave Flaubert,** 1821 – 1870: ***Bouvard a Pécuchet*** [buvár a pekyše]**,** odtud úspěšný československý TV seriál *Byli jednou dva písaři…*), ostrou, výsměšnou **satiru** (Rus **Nikolaj Vasiljevič Gogol,** 1809 - 1852: komedie ***Revizor, Ženitba***) i **humor autorské řeči** v románech portrétujících celou společnost (**Charles Dickens: *Oliver Twist;*** Američan **Mark Twain,** 1835 – 1910: ***Dobrodružství Toma Sawyera, Dobrodružství Huckleberryho Finna***).

V české literatuře tohoto období vyniká tvorba **Karla Havlíčka Borovského** (1821 – 1856) (***Epigramy*** a 3 politické satirické básnické skladby ***Tyrolské elegie, Král Lávra, Křest svatého Vladimíra:*** všechny 3 mohly vyjít až v 70. letech – dlouho po pádu bachovského absolutismu, v jehož éře a proti němuž vznikly) a **Jana Nerudy** (1834 – 1891): některé jeho básně (***Seděly žáby v kaluži*** ze sbírky **Písně kosmické**) a mnohé ***fejetony*** (***Kam s ním?, O té parolodi***).

Česká veřejnost často uspokojovala svoji touhu po humoru v divadlech. Průkopnickou roli tu sehrála komická opera ***Prodaná nevěsta*** (1866; hudba **Bedřich Smetana,** libreto **Karel Sabina**), jež pronikla do světového repertoáru; česká veseloherní činohra byla spojena se jménem dramatika **Františka Ferdinanda Šamberka** (1838 – 1904; hry ***Blázinec v prvním poschodí, Jedenácté přikázání*** – úspěšně zfilmováno v r. 1935), přičemž čerpala také ze zahraničních vzorů (např. **Eugène Labiche** [ežen labiš], Francie, 1815 – 1888: komedie ***Slaměný klobouk,*** aj.).

V posledních dvou dekádách 19. století si zájem českých čtenářů zábavné prózy získala trilogie satirických broučkiád **Svatopluka Čecha** (1846 – 1908). Čech, který jako spolutvůrce almanachu Ruch patřil k novoromantikům (básnická skladba *Písně otroka*), napsal – v odlišném duchu – trojici humorných knížek s hlavní postavou Matějem Broučkem, typickým středostavovským Pražanem. Ten se v prvním díle svých dobrodružství (***Pravý výlet pana Broučka do Měsíce***) ocitne na Měsíci, jehož obyvatelé jsou parodicky pojatými představiteli novoromantické poezie i hudby (jde tedy o případ autorské sebeironie). Ve druhém díle (***Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do XV. století***) se antihrdina ocitne v obležené Žižkově Praze před bitvou na Vítkově proti Zikmundovým křižákům a se svým apolitickým prospěchářstvím neobstojí ve srovnání se statečnými vlasteneckými Božími bojovníky. Oba poněkud SF příběhy se vysvětlí opileckým snem, zatímco 3. díl (***Matěj Brouček na výstavě***) je realisticky pojatý (opírá se o skutečnou událost) a zesměšňuje upocenou českou touhu po světovosti.

Vlídnější humor a rovněž širokou oblibu si získaly knížky **Karla Václava Raise *Pantáta Bezoušek*** (o venkovském člověku, který – poprvé v životě – pobývá v Praze v rodině svého syna a nestačí se divit chladné a odlidštěné tváři moderního velkoměsta) a od **Ignáta Herrmanna** (1854 – 1935) rodinný příběh z prostředí pražských živnostníků ***Otec Kondelík a ženich Vejvara*** (dílo, které pro svůj velký úspěch dostalo i pokračování, dalo vznik pojmu *kondelíkovština* pro označení středostavovské snahy akcentovat – často až komicky – rodinné vztahy jako sebeobranu před nepřehledným velkoměstským světem).

V období **konce století** se na evropských jevištích prosadil typ **konverzační a situační komedie,** stylově blízký secesnímu vkusu a pocházející především z Anglie a Francie. Zápletky se tu zpravidla točí kolem lechtivých rodinných tajemství z minulosti, kolem záměn osob nebo zakázané lásky; hry si získaly si nadčasovou oblibu a hrají se dodnes: **Oscar Wilde** (1854 – 1900): ***Jak je důležité míti Filipa, Ideální manžel;*** **Brandon Thomas** [brændən toməs] (1848 – 1914): ***Charleyova teta;*** **George Bernard Shaw** [džo:dž bə:nəd šo:] (1856 – 1950): ***Pygmalion*** (1956 kongeniálně převedeno do muzikálu *My Fair Lady* [mai feə leidy] – zfilmováno 1964), **Georges Feydeau** [žorž fedo] (1862 – 1921): **Brouk v hlavě.** Některé z komedií této doby měly i vážnější, zpravidla sociálněkritický tón (**G. B. Shaw:** ***Vdovcovy domy;*** **Oscar Wilde:** ***Bezvýznamná žena***).

Již poněkud mimo literární oblast by nás přivedly zmínky o tehdejších velmi oblíbených komických operetách.(*Hervé: Mamzelle Nitouche; Johann Strauss: Cikánský baron; Oskar Nedbal: Polská krev; Rudolf Piskáček: Tulák).*

Mezi nadčasově oblíbené prozaiky té doby paří maerický povídkář **O. Henry** (1862 – 1910): v twainovském stylu čerpal především z prostředí amerického Středozápadu (české výbory ***Romance čumilů, Jak se Gladys činila*** aj.).

Humor v poezii pěstoval Němec **Christian Morgenstern** [morgnštern] (1871 – 1914) (***Šibeniční písně***). výsměšný, ale dosti tragikomický ráz má komedie Francouze **Alfreda Jarryho** [žary] (1873 – 1907) ***Král Ubu*** – navazuje na Rabelaisova Gargantuu, ale lze ji považovat také za předchůdce absurdního dramatu.

1-A5 Místo humoru ve světové beletrii 20. a 21. století

Od 20. let se náměty světové humoristické literatury soustřeďují kolem líčení běžného života. Nadčasové obliby dosáhla Američanka **Betty MacDonaldová** (1908 – 1958) se svým autobiografickým vyprávěním ***Vejce a já*** o životě mladého manželského páru na slepičí farmě; po velkém úspěchu přidala s odstupem druhou, již vážněji laděnou vzpomínkovou knihu ***Co život dal a vzal*** (psala ovšem i humorné knížky pro děti: ***Paní Láryfáry***). V Evropě francouzský spisovatel **Gabriel Chevallier** (1895 – 1969) napsal knížku ***Zvonokosy*** o maloměstě, kde se série humorných příhod strhne kolem záměru vybudovat veřejný záchodek.

Dobově oblíbený se stal anglický humoristický příběh z Druhé světové války **Patrick Ryan:** ***Jak jsem vyhrál válku*** (v jeho filmovém přepisu hráli mj. 2 členové slavné hudební skupiny Beatles).

Specifický humor přináší zcela nový druh dramatu, **absurdní divadlo.** Jako humorná díla zde vynikají hry francouzsko-rumunského autora **Eugèna Ionesca** ***Plešatá zpěvačka, Židle, Nosorožec;*** některé hry absurdního divadla jsou však vážnější (**Samuel Beckett:** ***Čekání na Godota***).

Anglická literatura vytvořila svébytný žánr **univerzitního románu.** Jde o prózu, která čerpá z prostředí anglických internátních vysokých škol s elitářskou atmosférou (blížící se až mentalitě náboženské sekty), pod jejímž povrchem však probublávají obyčejné starosti a malicherné soupeření učitelů. Tyto příběhy jsou psány samozřejmě s typickým anglickým humorem. Vynikají **Kingsley Amis** (1922 – 1975): ***Šťastný Jim*** nebo **David Lodge** (*1935): ***Hostující profesoři*** a ***Svět je malý*** (obojí založeno na srovnání anglického a amerického prostředí).

Humoristické povídkářství pěstovali Kanaďan **Stephen Leacock** (1869 – 1944; české výbory ***Literární poklesky*** a ***Kanadské žertíky***) nebo židovský autor žijící mj. v Izraeli **Ephraim Kishon** (1924 – 2005; český výbor ***Povídky o rodině***).

Velkou událostí v satirické tvorbě na počátku 21. století se stal román německého novináře **Timura Vermese** (*1967) ***Už je tady zas:*** vypravěčem je někdejší německý fašistický diktátor Adolf Hitler, který se neznámo jak ocitl živ a zdráv v nynějším Německu a zjišťuje, že podmínky pro jeho návrat k moci jsou podobné jako ve 20. a 30. letech.

1-A6 Český humor v moderní literatuře

Na počátku 20. let vzniklo světoznámé satirické dílo odvážně čerpající z tematiky První světové války: povídkář **Jaroslav Hašek** (1883 – 1923), který svou tvorbou i životem patřil plně do epochy konce století (byl ústřední postavou tvůrčího prostředí označovaného jako *česká bohéma*), napsal na základě svých vlastních vojenských zkušeností román ***Osudy dobrého vojáka Švejka,*** v němž vytvořil jedinečný typ českého plebejce, jehož sebezáchovné jednání uniká jednoznačné charakteristice (lišák, nebo prosťáček?)

V meziválečných letech následujících po Haškově předčasné smrti (Švejk zůstal nedokončen) se těžiště úsměvné prózy přeneslo do redakce – a generace – Lidových novin. Nejpopulárnějším a nejnadčasovějším humoristou se tu stal **Karel Poláček** (1892 – 1945?). Většinu svých děl situoval do českého maloměsta věrně podobného jeho východočeském rodišti. Přestože se nepovažoval za satirika, jeho díla zaujala břitkým vtipem opírajícím se mj. o skvěle odposlouchaný jazyk. Vedle nesmrtelné knížky ***Bylo nás pět*** o partě chlapců se hojně četly také Poláčkovy romány ***Muži v ofsajdu*** (o fotbalových fanoušcích), ***Michelup a motocykl*** (o pražském úředníkovi, který si plní chlapecký sen) a ***Hostinec U Kamenného stolu.*** Je smutnou ironií osudu, že Poláček byl umučen v nacistickém koncentračním táboře. Poláčkův kolega – a šéfredaktor – **Eduard Bass** (1887 – 1946) napsal humoristické knížky ***Pražské obrázky*** a ***Klapzubova jedenáctka*** (o fenomenálním rodinném fotbalovém týmu). Další člen redakce LN, **Karel Čapek** (1890 – 1938), vytvořil styl čapkovského humoru: intelektuálního, vlídného a často založeného na využívání jazykové poetiky. Tak psal nesčetné novinové články (fejetony a sloupky), i některé knížky (***Továrna na Absolutno, Anglické listy, Devatero pohádek, Dášeňka***…).

Humoru se velmi dařilo v ovzduší **české moderní poezie i divadla** ve **20. a 30. letech.** Vystřídaly se tu především 2 směry: ryze český **poetismus** a v Evropě oblíbený **surrealismus.** Tvorba pro dospělé (**Vladislav Vančura** (1891 – 1942): ***Rozmarné léto***) i pro děti (**Vítězslav Nezval** (1900 – 1958): ***Anička skřítek a Slaměný Hubert***) byla založena na fantazijním vidění světa a snoubila se s objevným využíváním jazyka. Vrcholu popularity tu dosáhlo pražské ***Osvobozené divadlo*** (1927 – 1938). Jeho autorská trojice autoři a herci **Jiří Voskovec** (1905 – 1981) a **Jan Werich** (1905 – 1980) a jazzový skladatel **Jaroslav Ježek** (1906 – 1942) začali satirou na české měšťáctví (***Vest Pocket Revue***) a pokračovali přes rozpustile parodované a aktualizované starší náměty (***Balada z hadrů*** – o Françoisi Villonovi, ***Ostrov Dynamit, Robin zbojník, Don Juan, Golem***) až k varovným a kritickým hrám o Velké hospodářské krizi (***Nebe na zemi, Svět za mřížemi, Rub a líc***) a o rozmachu fašismu (***Kat a blázen, Osel a stín, Těžká Barbora, Pěst na oko***). Písničky z těchto her se staly trvalou součástí české populární kultury (*Život je jen náhoda, Stonožka, Ezop a brabenec…*).

Ojedinělý případ zdařilého humoristického románu napsaného uprostřed Druhé světové války představuje ***Saturnin*** (1942) od **Zdeňka Jirotky** (1911 – 2003); stal se jednou z nejoblíbenějších českých knih všech dob.

V tradici humorného autorského divadla s hudbou a zpěvy (v inspiraci americkým kabaretem, filmovou groteskou apod.) pokračovalo pražské divadlo **Semafor** (zal. 1958) s ústřední dvojicí **Jiří Suchý** (*1931) a **Jiří Šlitr** (1924 – 1969): hry ***Jonáš a tingl tangl, Elektrická puma*** (parodie na bondovky), ***Jonáš a Melicharová*** (Suchý s Jitkou Molavcovou, *1948).

Nejdelší historii z českých autorských divadel má **Divadlo Járy Cimrmana** (zal. 1967, klíčové osobnosti **Zdeněk Svěrák,** *1936, a **Ladislav Smoljak,** 1931 – 2010), které čerpá svou poetiku z konfrontace dneška s poklidnou a literárně hojně využívanou (viz Hašek, Verne aj.) dobou kolem přelomu 19. a 20. století (hry ***Vyšetřování ztráty třídní knihy*** – inspirováno absurdním divadlem, ***Akt, Hospoda Na Mýtince, Dobytí severního pólu Čechem Karlem Němcem, Vražda v salonním coupé, Záskok…***).

Významnou roli v inscenačním alternativním divadle (moderní adaptace klasických děl) vyniklo **Divadlo Ypsilon** (nejdřív Liberec pak Praha; režisér Jan Schmid, herci Oldřich Kaiser, Jiří Lábus, Marek Eben, Jana Synková, Jiří Schmitzer aj.; Gogolův Revizor apod.)

V 70. a 80. letech na tradici V+W navazovaly na malých autorských scénách divadelnické dvojice, které ve svých představeních testovaly hranice cenzurně povolené kritiky panujících společenských poměrů: **Jan Burian a Jiří Dědeček, bratři Vladimír a Jiří Justové, Jaroslav Dušek s partnery (divadlo Vizita).** Nejkvalitnějším autorským divadlem se stalo pražské divadlo **Sklep** (Václav Marhoul, David Vávra, Milan Šteindler, Tomáš Hanák, Petr Čtvrtníček aj.; hra ***Mazaný Filip*** – parodie na americkou drsnou školu detektivek).

V současné próze si velkou čtenářskou oblibu získaly ironické postřehy v románech **Michala Viewegha** (1962; ***Báječná léta pod psa, Výchova dívek v Čechách, Vybíjená***). razantnější humor najdeme v knížkách **Petra Šabacha** (1951), které s úlevným zjednodušením líčí druhé dvacetiletí komunistické éry u nás (***Babičky, Hovno hoří, Občanský průkaz***).